

Igor Daxner bol predsedom Národného súdu v Bratislave a súčasne predsedom jedného z jeho senátov, ktorý súdil viacerých hlavných predstaviteľov klérofašistického režimu. Čerpal nielen zo znalosti bohatého súdneho materiálu, ale vyličil ako bezprostredný činiteľ i udalosti, ktoré sa odohrávali okolo procesov. Tým sa stáva kniha veľmi zaujímavá, lebo povedľa známych faktov uvádza a hodnotí aj dôležité skutočnosti, ktoré buďto neboli vôbec, alebo bol len malému kruhu zasvätencom známe.

Ako autor sám hovorí v predslove, vytýčil si za hlavný cieľ spracovať históriu Národného súdu. Súčasne sa usiluje ukázať na škodlivý vplyv ľudáctva po oslobodení, ako sa prejavoval pri vedení procesov pred Národným súdom. Knihu preto možno rozdeliť do dvoch hlavných častí. Jedna z nich sa venuje objasneniu úlohy a významu Národného súdu a udalostiam, ktoré sa odohrali mimo súdnych pojednávaní, kým druhá časť sa zaoberá právnym aspektom súdnych pojednávaní a odsúdením ľudáckych pohlavárov. V snahe ukázať organickú spätosť oboch úloh, ktoré nadhodil v predslove, rozdeľuje autor knihu na päť kapitol, ktoré doplnil dôležitými dokumentami ako aj fotokópiami zo svojho osobného archívu.

V prvej kapitole rozoberá autor právny základ retribúcie ako aj organizáciu Národného súdu. Po rozbere IX. hlavy Košického vládneho programu venuje veľkú pozornosť hodnoteniu retribučnej normy č. 33/1945 Zb. n. SNR ako jedného zo základných pilierov vznikajúceho revolučného práva ľudovej demokracie. Vedľa právneho rozboru venuje aj nemalú pozornosť politickej situácii a najmä záškodníckej činnosti vedúcich činiteľov Demokratickej strany, ktorí sa usilovali cestou SNR a Povereníctva pravosúdia dostať pod svoj bezprostredný dozor činnosť Národného súdu. To bola jedna stránka veci, ako sa reakcia snažila brzdiť verejnú očistu. Omnoho nebezpečnejším úkazom bolo, že súdy nedostali v dostatočnej miere dôležitý usvedčujúci materiál, že do orgánov retribúcie sa dosadzovali osoby, ktoré priamo sabotovali a napomáhali zradcom, ako aj skutočnosť, že Národný súd, najmä jeho Úrad obžaloby bol nedostatočne personálne obsadený.

Po prvej úvodnej kapitole nasleduje druhá, v ktorej sa autor vypořádaval s najvážnejšími procesmi pred odsúdením Tisu, Macha a Ďurčanského. Časove je táto kapitola ohraničená obdobím od septembra 1945 do začiatku decembra 1946. Po stránke obsahovej rozoberá autor len tie procesy, ktoré sú typické z hľadiska hlavných obvinení vznesených proti zločinnej činnosti ľudáckeho klérofašizmu. Sú to procesy proti vysokému dôstojníkovi Jánovi Šmigovskému (zrada na povstaní), Antonovi Vaškovi (rasová perzekúcia), Vojtechovi Tukovi (rozbitie ČSR a podpora záujmov nacistického Nemecka), Otomarovi Kubalovi (teroristická činnosť HG) a Jánovi Ambrovi a Petrovi Starinskému (teroristická činnosť zlopovestnej Ústredne štátnej bezpečnosti).

V tejto kapitole prináša autor vcelku známe fakty, a to nielen z hľadiska právneho, ale aj politického. Každopádne bolo treba sa týmito procesmi zapodíevať, i keď nie tak obšérne, lebo všetky tieto skutočnosti sú obsiahnuté v hlavnom procese proti Tisovi a spol. Zdá sa, že autor vsunul túto kapitolu preto, aby vykreslil činnosť Národného súdu.

Ďaleko najzaujímavejšou časťou recenzovanej knihy je tretia kapitola, ktorú autor venuje prípravám hlavného procesu proti Tisovi a spol. Tu ide o zaují-

mavé rozbory a postrehy veľmi zložitej situácie, ktorá vtedy bola na Slovensku. V tomto období badať už celkom nezastrene činnosť ľudáckeho podsvetia, ktoré našlo účinnú pomoc v reakčných živloch, ktoré sa dostali do Demokratickej strany. Trúfalosť týchto išla tak ďaleko, že chceli zneužiť riadne súdy na stíhanie partizánov a odbojových pracovníkov za ich činnosť počas klérofašistickej vlády. Autor ďalej uvádza, že sám dostal na 4000 výhražných dopisov po tom, čo boli ľudácki predáci Tiso a spoločníci prevezení na Slovensko a dodaní Národnému súdu. Spätosť Demokratickej strany s ľudáckým podsvetím sa najvýraznejšie prejavila pred voľbami r. 1946 v známej aprílovej dohode. Proti týmto nebezpečným výčinom vystúpili veľmi rázne komunisti, ktorí nielen na pôde parlamentu, ale aj mimo nej, stále pranierovali tieto nebezpečné výčiny reakcie.

V snahe zvládnuť náročnú úlohu, ktorú si autor predsazoval splniť v tejto kapitole, volí denníkovú formu, aby zobral len najzávažnejšie opatrenia Národného súdu. Spomína, že pri Slovenskej národnej rade sa vytvorila komisia pre stopovanie a prípravu obžaloby proti Jozefovi Tisovi a spol. Táto komisia mala do 15. januára 1946 vyhotoviť kompletne podklady pre obžalobu. Ako zdôrazňuje autor, táto komisia neodovzdala Národnému súdu žiadne dokumenty ani výsledky jej činnosti v súvislosti s prípravou procesu. Bol to jeden zo spôsobov ako oddalovať, ba možno povedať aj znemožniť dôslednú očistu verejného života.

Po májových voľbách v r. 1946 sa snažila Demokratická strana ešte viac brzdiť rázny postup proti fašistickým pohlavárom, ako si to žiadal ľud. O tom svedčí i skutočnosť, že Demokratická strana presadila, aby všetky veci týkajúce sa očisty verejného života, včítane Národného súdu, prešli do kompetencie Predsedníctva SNR, v ktorom mala Demokratická strana väčšinu. Pravda, toto opatrenie sa nezdalo byť pre Demokratickú stranu dosť účinné, lebo politické stanovisko Predsedníctva SNR nemuselo ovplyvniť súdne rozhodovanie. Demokratická strana mohla bezprostredne ovplyvňovať činnosť Národného súdu prostredníctvom Úradu obžaloby, ktorý podliehal priamo Predsedníctvu SNR. Úrad obžaloby nemohol preto podať obžalobu, ak s tým Predsedníctvo SNR nesúhlasilo. Teda podľa zásady: kde niet žalobcu, niet ani žalovaného, dostala reakcia ďalšiu účinnú zbraň do svojich rúk.

Keď už nebolo možné zamedziť začatie procesu proti Tisovi a spol., tak reakčné živly v Predsedníctve SNR chceli aspoň vplývať na obsadenie senátu, ktorý mal súdiť hlavných predstaviteľov slovenského klérofašizmu. Keď sa to nepodarilo, začala svoju prácu obhajoba, ktorá pri zahájení procesu vzniesla najprv námietku zaujatosti predsedu senátu. Obhajoba šla ďalej. Použila námietky, ktoré sa podobali argumentom utečeného F. Ďurčanského. Podľa neho československé súdy nemali súdnu právomoc nad Tisom, lebo vraj nejde o vojnových zločincov a preto sa vraj porušilo právo azylu. V tejto kapitole nejde len o právny výklad autora, ktorý podáva na základe svojej právnickej erudície a znalosti súdneho materiálu, ale aj o plastický výklad politickej situácie, v ktorom spája mnohé známe udalosti s menej známymi v organický celok.

Štvrtá kapitola sa zaoberá hlavným procesom proti Tisovi a spol. V tejto časti knihy sa autor zaoberá jednotlivými trestnými činmi obžalovaných, čomu venuje dosť široký výklad. Sú to vlastne výseky z rozsudku Národného súdu, ktorý autor ako jeho predseda koncipoval a zdôvodňoval. Pri hodnotení tejto kapitoly sa žiada povedať, že tieto už známe skutočnosti mohol autor obmedziť na najmenšiu mieru a bolo by bývalo hľadám prospešnejšie hodnotiť výpo-

vede obžalovaných a svedkov a najmä sa zaoberať vývodmi obhajoby, ktoré sa týkali samej podstaty vecí. Vyvstáva však otázka, či autor mal poruke potrebný súdny materiál, lebo po takom odstupe času sa len na pamäť nemožno spoliehať.

V poslednej kapitole, ktorá pojednáva o období po vynesení rozsudku až do skončenia činnosti Národného súdu, autor podrobne ako v tretej kapitole prináša mnoho zaujímavých skutočností, ktoré pomáhajú čitateľovi porozumieť a občerstviť si v pamäti udalosti tohto rušného obdobia.

Autor veľmi správne poukazuje, že spravodlivé odsúdenie Tisu bolo nielen mocným úderom do ľudáckych nádejí, ale privodilo aj rozbitie jednoty Demokratickej strany, ktorá chránila ľudákov. Veľmi dôležité je uverejnenie niektorých udalostí, ktoré sa odohrali bezprostredne pred vynesením rozsudku. Hádám najdôležitejšia z nich je telefonická žiadosť Lettricha vznesená na predsedu Národného súdu, aby odročil vyhlásenie rozsudku a aby prišiel na Predsedníctvo SNR za účelom „dohody“ o vynesení rozsudku. Ako sa líči v knihe ďalej, predseda Národného súdu odmietol požiadavku Lettricha.

Po vykonaní rozsudku nastal v Demokratickej strane hlboký rozkol. V snahe udržať jednotu a uspokojiť ľudácke krídlo, odvolal Lettrich ako predseda SNR bez akéhokoľvek odôvodnenia predsedu Národného súdu z jeho funkcie. Pravda, ani tento krok sa nevydaril, lebo vláda pod predsedníctvom K. Gottwalda zrušila rozhodnutie Lettricha.

V druhej časti tejto kapitoly sa autor zaoberá ďalšou činnosťou Národného súdu. Ani po tomto neúspechu nezložila reakcia zbrane. Cestou Predsedníctva SNR sa najprv zakázalo Úradu obžaloby pri Národnom sídle podávať obžaloby, i keď bolo všeobecne známe, že v krátkom čase Národný súd podľa zákona zanikne. Veľmi dôležité sú ďalej vývody autora, ktorými dokresľuje spojenie domácej reakcie s najreakčnejšími zahraničnými prúdmi. Na dôkaz toho cituje udalosti okolo žiadosti o vydanie na Slovensko smutné známeho nacistického zločinca gen. Höffleho. Spojené reakčné sily doma i v cudzine sa snažili Höffleho, ktorý bol väzňom Národného súdu vyslobodiť pod rôznymi zámenkami.

Z príloh, ktoré sú priložené ku knihe, zaujímavá je len tá časť, v ktorej sú uvedené fotokópie z osobného archívu autora.

Hodnotiac celkove knihu, treba povedať, že je cenným prínosom k najnovším dejinám našej vlasti a zvlášť k dejinám retribúcie na Slovensku. V tomto ohľade je to vlastne prvý pokus o podchytenie tejto dôležitej otázky, ktorá si zasluhuje, aby bola v širšom meradle a hlbšie spracovaná.

Ak píšeme recenziu o tejto knihe, vzdávame súčasne pletnú spomienku pokrokovému právnikovi, významnému odbojovému pracovníkovi, ktorý sa už nedožil jej vydania.

Ladislav Lipscher